

René Grousset

L'EMPIRE DES STEPPES (BOZKIR İMPERATORLUĞU)

Başlangıcı

Tarihi san'at faaliyetleri zaviyesinden görmek: İşte Orta Asya tarihine dair yazdığı bir kitabının başlangıcını verdiğimiz René Grousset bilhassa bu cepheden tetkik edilmeğe değer. 1922 de çıkardığı *Histoire de l'Asie*'den sonra, dört ciltlik seri halinde 1929—1930 senelerinde neşrettiği *Les Civilisations de l'Orient* tarih zaviyesinden görülmüş bir san'at tarihi sayılabilir. Bunun gibi, *Histoire de l'Extrême Orient* (1929) da aynı cepheden göz önünde bulundurulmuş bir Uzak Doğu tarihidir. Sırf Orta Asya bozkır, muntakalarına hasrettiği *L'Empire des Steppes*'de ise, coğrafi ve iktisadî âmil ön plânda tutulmuş, fakat bu muntaka hususî bir kültür çevresi olmak dolayısıyla, san'at unsuru üzerinde dikkatle durulmuştur. R. Grousset, bilhassa mehzaları bakımından, Pelliot mektebine bağlanabilir.

Peyami Erman

Attilâ, Cengiz Han, Timurlenk... Bunların isimleri bütün hafızalarda yaşar. Garp vak'anüvislerinin, Çin ve İran vekayinamecilerinin hikâyeleri, onların şahsiyetini her kese öğretmiştir. Büyük göçebeler medenî tarihin ortasında birden bire meydana çıkıvermekte ve yine anide, bir kaç sene içinde, Roma, İran ve Çin âlemini harabeler haline getirmektedirler. Gelişleri, uydukları sebepler, çekilip gitmeleri anlaşılmas gibi görülür; o kadar, ki müsbet tarih, onları kocamış medeniyetleri cezaya çarptırmak üzere Allah tarafından gönderilmiş bir âfet olarak gören ilk çağ müelliflerinin fikrini kabul etmeğe çok yaklaşmaktadır.

Halbuki, hiç bir zaman insanlar onlar kadar toprak mahsulü olmamış, toprakla izah edilmemiş, muhitçe istenmemiş veya davranışları bakımından, yaşayış tarzları bilindiği anda, uydukları sebeplerle anlaşılammıştır. Bu kısa, tıknaz, ele avuca sığmaz insanları, tabii şartlarına uydukları bozkır ortaya çıkarmıştır. Yüksek yaylaların çetin rüzgârı, şiddetli soğuk ve dayanılmaz sıcaklar, bu kırışıklı gözlü, çıkık elmacık kemikli, seyrek kıllı yüzleri meydana getirmiş, bu adaleli göğüsleri sertleştirmiştir. Hayvanların otlatılmasına bağlı tesadüflerin doğurduğu çoban hayatı zaruretleri, bunların göçebeliliğine istikamet vermiş ve göçebe iktisadiyatının şartları da onların yerleşmişlerle, sırası ile çekingen istîâneler yahut kanlı akınlar şeklinde beliren münasebetlerini tayin etmiştir.

Onun için, Avrupa tarihinin seyrini, üç dört defa ansızın gelerek alt üst eden bu büyük Asya göçebelerini, ancak bilgisizliğimizden istisnai diye görebiliriz. Bu içlerinden şaşılacak dünya fatihi olmak saadetine erişen üçü dışında ne kadar muvaffak olmayan Attilâ 'lar, Cengiz Hanlar vardır? Muvaffak olmayan yani ancak Asya'nın dörtte birinde, Sibirya'dan Sarı Irmak'a, Altay'dan İran'a kadar yayılan imperatorluklar kurarlar, ki bu da, kabul edilmelidir, ki oldukça büyük mikyasta bir maceradır.

Burada Attilâ, Cengiz Han ve Timurlenk başta olmak üzere, on yüz yıllık tarih boyunca Çin hudutlarından Garp âlemi sınırlarına kadar giden bu büyük istilâcıların hatırasını canlandırmak istiyorum.

Evvelâ meseleyi tasrih etmek lâzım geliyor. Yunan - Roma dünyası toprağını çiğneyen bir çok barbar görmüştür. Yani bir çok kavimler, komşu milletler tarafından bu sıfatla gösterilmiştir. Keltler uzun zaman Romalılarca barbar kalmışlar, Germenler, Golvalılar nazarında, Slav âlemi de Germenler ve diğerleri indinde aynı mahiyeti taşımışlardır. Aynen sonraları Güney Çin olacak yer de, Sarı Irmak'tan çıkmış Çin'in gözünde, bir barbar memleketi olarak kalmıştır. Lâkin bu muhtelif hallerde, coğrafi şartlarının zirai hayatı icap ettirdiği mintakalar bahis mevzuu olduğu için, buralarda oturan kavimler, ne kadar geri kalmış olurlarsa olsunlar, yavaş yavaş bu yaşayış tarzına alışmış bulunuyorlardı. Öyle, ki orta Hindistan ve Çin çoktan beri aynı maddi medeniyet seviyesine erişmiş oluyorlardı. Lâkin mühim bir mintaka bu hareketin dışında kalmıştır. Bu, Urasya'nın şimalinde, Mançurya hududundan Budapeşte'ye uzanan, güney hududu boyunca Sibirya ormanlarının istitalisini teşkil eden istep mintakasıdır. Burada, ziraat hayatının ancak bazı kültür adacıklarında gelişmesine meydan veren coğrafi şartlar halkı, bundan başka insanların Neolitik devrinin sonunda, binlerce sene evvel erişmiş oldukları tarzda göçebe ve sürücülük hayatını artsız arsız devam ettirmeğe mahkûm ediyordu. Daha da fenası var! Bu kabilelerden bir kısmı, orman mintakasındaki, Magdalenien devrinin avcılık kültür devresinde kalıyorlardı. Böylece istep ve orman mintakaları, barbarlığın bir muhafaza merkezi olarak kalmıştır. Fakat iyi anlaşalım: Muhakkak, ki bu, burada oturan halkın başkalarından daha aşağı evsafı olmalarından ileri gelmemiş, sadece başka taraflarda çoktan beri kaybolmuş hayat şartlarını devam ettirmelerinden doğmuştur.

Asya'nın diğer tarafları en ileri ziraat devrine intikal ettiği halde, çobanlık devrinde kalan bu insanların yaşamağa devam edegelmesi tarih faciasının, oldukça, ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu, birbirine komşu memleketler arasında, bir nevi devri „yerinden sökme“ faaliyetine meydan veriyordu. M. ö. 2000 senesinden insanlar, m. s. XII. yüzyıl insanları ile

aynı zamanda yaşamış oluyorlardı. Biri birlerinden ötekilerine geçmek için, yukarı Moğulistan'dan Pekin'e inmek, Kırgız istepinden İsfahan'a çıkmak kâfi geliyordu. Bu ise, tehlikelerle dolu, şiddetli bir sarsıntı oluyordu. Çin, İran veya Avrupa yerleşmiş kavimleri için Hunlar, Türkmenler veya Moğullar sadece bir medenî olmayandır ve bunları bazı gösterişlerle korkutmak, bazı cam mamulâtla veya unvanlarla avutmak ve ekilip biçilmiş topraklardan uzak tutmak lâzım geliyordu. Göçebelere gelince, bunların ihtisâsları kolayca tasavvur edilebilir. Kuraklık senelerinde, istepelerin kısır çayırları üzerinde, kurumuş pınardan kurumuş pınara tesadüfî kültür sahalarının sınırlarına, Maveraünnehr ile Peçili kapılarına kadar giden fakir Türk-Moğul sürücüleri, oralarda şaşkın bir surette, yerleşmiş medeniyetlerin mucizelerini, bol hasatları, anbarları taşarcasına tahıl dolu köyleri seyretmektedir. Bu mucize, daha doğrusu bu mucizenin sırrı, bu insan kovanlarının bu hale getirmesi için lâzım olan sabırlı mesai, işte Hunlu bunu anlamıyor. Gözü, tipili havada çiftliklere yanaşan totemi kurdunkisi gibi, kamaşıyor; çünkü o da çitin arkasında şikârını görmektedir. Onun da, binlerce senelik insiyakları ansızın saldırmak, zaptetmek ve ganimetlerle çekilmek üzere beslenmiştir. Ziraatçı bir camianın yanında çoban ve avca insanların yaşamağa devam etmesi, yahut daha doğrusu, gittikçe zenginleşen ziraat cemiyetlerinin, çobanlık halinde kalan ve istep hayatının kuraklık zamanlarında şiddetli açlık buhranlarına maruz bıraktığı halkların gözü önünde inkişafı bu en açık iktisadî tezada bir de ekseriyetle en zâlim bir içtimaî tezadı ilâve etmiştir. Tekrar edelim: Bu beşerî coğrafya meselesi, bir sosyal dava halini almıştır. Yerleşmiş ile göçebenin karşılıklı hisleri, aynı modern şehirde kapanmış sermayedar bir cemiyetle ameleninkisi gibidir. Kuzey Çin'in güzel sarı toprağını yahut İran bahçelerini, veya Kief'in zengin kara toprağını işleyen zirai toplulukların etrafında çepçevre dehşetli iklim şartları ile bir kısır çayır mıntakası vardır. Buralarda on senede bir sular çekilir, otlar kurur, hayvanlar ölür, onlarla beraber koyunlar da gider.

Bu şartlar içinde göçebelerin ekilmiş topraklara devri saldırıları bir tabiat kanunu olur. Şunu da ilâve edelim, ki bunlar, Türk olsun, Moğul olsun, zeki, müvazeneli, pratik bir ırkın çocuklarıdır. Bu ırk muhitin seniyetleri ile yetişmiştir ve tabii surette emir vermek için hazırlanmıştır. Ekseriyetle tereddi halinde olan yerleşmiş cemiyetler sadmenin tesiri altında çöktüğü anda, göçebe şehre girer ve, ilk boğuşma anları geçtikten sonra, yere vurduğu âmirlerin makamına geçer. Hiç çekinmeksizin, en muhteşem serirlere oturur. O zaman onu Çin'in büyük Hakan'ı İran Şah'ı Hindistan İmperator'u yahut Rum Sultan'ı olarak görürüz. Hemen muhitine intibak eder. Pekin'de yarı Çinli, Rey veya İsfahan'da yarı Farsî olur.

Lâkin böylece mukadderat yerini bulur, istepile kültür dünyası arasında barışma olur biter mi? Katiiyen, aslâ! Beşeri coğrafyanın yolundan çevrilemez kanunları faaliyetlerine devam eder. Çinlileşmiş veya iranlileşmiş Han, yerli halkın yavaş veya ansızın kalkınması ile ortadan kaldırılmadı ise, birden bire istepin derinliklerinden kopmuş ve hudutları önünde dikilen yeni ordular belirir. Bunlar daha açtır, ve evvelce muvaffak olmuş akrabalarını bir Tacik veya Tabagaç - bir Farisi veya Çinli - gibi görerek aynı maceraya, evvelkilerin aleyhine, yeniden girerler.

Acaba aynı maceranın daima muvaffak olmasının ve on üç yüz yıldır - çünkü Hunların Lo-yang'a girmesi ile Mançuryalıların Pekin'e girmesi arasında 1300 sene vardır - aynı devri hareketin yeniden görünmesinin sebebi nedir? Bu, bütün müddet zarfında, maddî kültürü bakımından pek geri olmakla beraber, göçebenin askerî bir ilerleme, bir üstünlük elde etmesindedir. O atlı bir okçu olmuştur. Hiç hedefini şaşmayan ve okçulardan mürekkep ve inanılmayacak kadar seyyal bir süvari kuvveti: İşte ona, yerleşmiş kavimlere nisbetle, bugünkü topçuluğun Avrupa'ya, dünyanın diğer kısımları üzerinde temin ettiği üstünlük, aşağı yukarı müsavi üstünlüğü veren teknik vasıta ve silâh. Şüphesiz ne Çinliler ve nede İranlılar bu silâhtan habersiz kalmamışlardır. Daha m. ö. 300 yıldan itibaren Çinliler elbiselerini biniciliğe uyduracak şekilde değiştirmişler. İran'a gelince, o da Partlardan beri mütemediyen sıyrılan bir süvari anaforu tarafından atılan ok yağmurunun ne olduğunu bilmez değildi. Lâkin ne Çinli, ne İranlı, ne Rus ne Lehli, ne de Macar bu sahada Moğul'a yetişememektedir. O, geyikleri çocukluğundan beri istepelerde dört nala takibe alışmış, beslenmesini, yani hayatını kendisine temin edecek her cinsten avın tuzaklarında gizli ve sabırlı pusu kurmak için yetiştirilmiştir. Bu sahada mağlûp edilemez. Bu da düşmanı ile sık sık karşılaşmasında ileri gelmez, bilâkis mağlûp edilemez, çünkü düşmanını ansızın bastırdıktan sonra, kaybolur, yeniden görünür ve, kendini ele vermeksizin, onu didikler, hırpalalar, mecalsiz hale getirir, sarılmış bir şikâr gibi eli ayağı tutmaz halde, yere serer. Bu süvarinin kâbuslarda görülecek hareketliliği, akıcılığı, Cengiz Han'ın iki büyük askeri Cebe veya Söbötay'ın eline geçtiği zaman, mahirane kullanılmış bir silâh haline gelir. Bunu faaliyet halinde seyretmiş olan Plano Carpini ile Rubrouck bu kat'i teknik üstünlüğü pek alâ görmüşlerdir. Falanj veya lejyon artık ortadan kalkmıştır; çünkü Makedonya ve Roma siyasi teşekküllerine bağlı idiler, çünkü bütün devletler gibi teşkilâtlı, doğan, yaşayan ve zeval bulan devletlerin itinalı birer eseri idiler. İstepin atlı okçusu Urasya üzerinde on üç yüz yıl hâkim kalmıştır; çünkü bu bizzat toprağın kendiliğinden mahsulü, açlık ile sefaletin çocuğu, kıtlık senelerinde göçebeleri

tamamen ölümden kurtaracak biricik çareleri idi. Unutmayalım, ki Cengiz Han 'ındaha sonraları dünyayı istilâyâ muvaffak olmasına sebep, Kerülen çayırın da bırakılmış bir yetim iken, kardeşi Kaplan Çöçi ile her gün açlıktan ölmeyecek kadar hayvan vurabilmesidir. Ansızın çıkan, okunu çeken ve kaybolan atlı avcının oku ilk ve orta çağ için bir nevi görmeden, vasıtalı ve zamanımıza göre bugünkü topçuların atışları kadar maneviyatı bozan bir atış şekli olmuştur.

Bu üstünlük neye ortadan kalktı? Niçin XVI. yüz yıldan itibaren göçebe yerleşmişlere hâkim olmamıştır? Çünkü yerleşmişler ona topçulukla karşı koymuşlardır. Böylece, birden bire sun'î bir üstünlük elde etmişlerdir, ki bu, binlerce senelik münasbetleri alt üst etmiştir. Zalim İvan 'ın son Altın Ordu bakiyelerini dağıttığı ve K'ang-hi Çin imparatorunun Kalmukları sindirdiği yaylım ateşler, dünya tarihinin bir devrinin sonunun tesbit etmiştir. İlk defa, lâkin ilerisi için devamlı surette, askerî teknik kabiliyet taraf değiştirmiş, medeniyet barabarlıktan daha kuvvetli çıkmıştır. Bir kaç saat içinde göçebenin an'anevî üstünlüğü şaşılacak bir maziye intikal etmiş ve romantizme kapılan I. Alexandre 'ın 1807 harp meydanlarında Napoléon 'un karşısına diktiği Kalmuk tirendazları, her dalde Magdalenien devrinden avcılarının canlanmaları kadar mevsimsiz görünmüşlerdir.

Halbuki bu okçuların dünyaya hâkim olmalarından henüz üç asır geçmiş bulunuyordu.

Türkçeye çeviren : *Peyami Erman*